

Vrolijk proza in dienst van de vooruitgang

Theo Thijssen (1879-1943) is een schrijver die in zijn eigen tijd (zeg maar, de periode tussen de twee wereldoorlogen) niet doordrong tot het literaire pantheon van beroemde tijdgenoten als Ter Braak, Du Perron, Nijhoff en Greshoff, maar die nog steeds door zeer velen met groot genoegen wordt gelezen.

Via bibliotheken en scholen verspreidt het CPNB sinds eind vorige week gratis en voor niks een van de boeken van Theo Thijssen, *De gelukkige klas* (1926), in een oplage van 957.500 exemplaren. De actie werd ingeleid door een lofrede van Jan Siebelink. Thijssen draagt een visie op het onderwijs uit die dezer dagen – vol van discussies over de resultaten van de ‘vernieuwing van het onderwijs’ en de positie van de leraar – onverminderd actueel blijkt. Hij streefde naar ‘een stukje opheffing uit het gewone, grauwe milieu van het kind, een straatje schijnsel uit een hogere wereld, een glimpje cultuur’.

Theo Thijssen was een groot schrijver. Maar hij was méér dan een romanschrijver; hij was evenzeer onderwijzer, recensent, vakbondsman, politicus en huisvader, en hij bleef ook steeds de volksjongen uit de Amsterdamse Jordaan.

DE ONDERWIJZER

Theo Thijssen was van eenvoudige komaf. Hij groeide op in de Amsterdamse Jordaan, waar zijn vader een schoenwinkel dreef. (Zijn geboortehuis, Eerste Liedwarsstraat 16, huisvestte destijds nog zeven gezinnen, en het herbergt nu het Theo Thijssen Museum.) Zijn vader overleed toen hij elf jaar oud was, maar dankzij de opofferingsgezindheid van zijn moeder en een rijksbeurs voor heel knappe leerlingen kon Theo toch ‘doorleren’ voor onderwijzer, aan de Rijkskweekschool in Haarlem. Zijn onderwijzersloopbaan begon in 1898 en duurde tot 1921. Het langst werkte Thijssen aan de openbare lagere school ‘der 1e klasse no. 104’ in de Tweede Boerhaavestraat, vlakbij het Amsterdamse Oosterpark. Deze school voor ‘arme kinderen’ is het decor voor zijn romans *Schoolland* (1925) en *De gelukkige klas* (1926).

Op de Amsterdamse Lindengracht staat sinds 16 juni 1979 (Thijssens honderdste geboortedag), op initiatief van uitgever Geert van Oorschot, een standbeeld van Theo Thijssen, van de hand van Hans Bayens. Het toont Thijssen als vaderlijke, informele onderwijzer, die even op het bankje van een van zijn leerlingen is gaan zitten om hem te helpen bij een som of het schrijven van een woord. Leerlingen zelfvertrouwen geven, daar was het hem steeds om te doen. Van die houding getuigt ook de volgende passage uit *Schoolland*:

’t Was bij het werk van Leentje Roos, die Kraak heeft laten zitten, volkomen terecht, want ze is werkelijk buitengewoon slecht.

Vóór ik met m’n rode potlood langs de regels ga om de fouten te snappen, constateer ik met voldoening dat het werk er in ieder geval netjes uitziet, zo in z’n geheel, en ik besluit voor ’t schrijven alvast een viertje te geven, op één na ’t hoogst mogelijke cijfer. En tegelijk verrijst Leentjes beeld voor me, met d’r armoedige jurk en

d’r vieze geplakte haartjes en d’r schuwheid van getrapt wezentje. Mal, maar ik denk ineens aan mijn pracht van ’n kleine meid, die ’n koninginneventje zal krijgen, vergeleken bij ’t grauwe bestaan van Leentje Roos. En dan zie ik het plotseling als een bemoedigend wonder: van dit arme vieze Leentje Roos dat nieuwe schrift met die net geschreven eerste taal; ik heb hier voor me een stukje geluk, een stukje opheffing uit het gewone grauwe milieu van het kind, een straatje schijnsel uit een hogere wereld, een glimpje cultuur... Maar m’n rode potlood glijdt alweer langs de regels. En o wonder, die duivelse meid, die domme Leentje heeft dit keer geen fouten gemaakt, geloof ik. Ze valt me werkelijk mee! Tegen het eind wordt het spannend: zal ze ’t halen: nul fouten? Helaas: daar is een komma vergeten en m’n potlood wil al meedogenloos strepen; maar ik aarzel en kijk verder; sla het blaadje om; nee, andere fouten heeft ze niet; die komma is de enige. En mijn rode potlood heeft geschreven: O f., onder het: schr. 4. En ik heb – o, blijk van bewuste vervalsing – een pen ingedoopt en de vergeten komma met inkt ingevoegd en eventjes gewacht, tot-ie goed droog was, eer ik Leentjes schrift dichtsloeg.

Moge de strenge godin der opvoedkunde het mij vergeven: het was maar een komma en het was in de eerste les in het nieuwe schrift van Leentje Roos, die niet zo veel in de wereld heeft om trots op te zijn...

MET KWEKSCHOOLVRIEND PIET BOL, inmiddels eveneens onderwijzer op een Amsterdamse school, richtte Thijssen in 1905 het rebelse blad *De Nieuwe School* op. In dit blad verscheen in feuilletonvorm Thijssens eerste roman, *Barend Wels* (1908), over een verkrampte beginnende onderwijzer, en schreef Thijssen ook de allereerste losse fragmenten over een twaalfjarige Amsterdamse volksjongen, die Kees heette.

WIE DE ONTWIKKELING VAN
HET VOLK TER HARTE GAAT,
Bezoekt de Betooging
TEGEN DE ONDERWIJS-
VERSLECHTERINGEN
ZONDAG HALF TWEE in het
Gebouw v. Kunsten & Wetensch.
Entree 10 Cent Zaal geopend 1 uur
N.V.V., S.D.A.P. en
Bond van Ned. Onderwijzers

door **THEO THIJSSSEN**
 Selectie en verbindende tekst
 door **PETER-PAUL DE BAAR**

Van een Amsterdammer kan men met grote stelligheid zeggen dat hij geen klompen draagt. Men krijgt de kinderen niet met klompen naar school en het gevolg hiervan is, dat, wanneer er in een klas een kind op klompen verschijnt, het daarmee ‘getekend’ wordt. Dat betekent een uitbazuinen tegenover de gehele wereld: dit kind draagt schoeisel dat zijn vader en moeder niet betalen kunnen en dat het krijgt van de gemeente! Dit is in de twintigste eeuw voor het kind een meedogenloze pijniging

PETER-PAUL DE BAAR (1952) is historicus en hoofdredacteur van het maandblad *Ons Amsterdam*. Hij is medeoprichter van het Theo Thijssen Museum en bereidt een biografie over Thijssen voor.

Pas toen hij al een paar jaar van school weg was, halverwege de jaren twintig, gaf hij zijn visie op het onderwijzerschap literair vorm in zijn romans *Schoolland* en *De gelukkige klas*.

Als pedagoog zette Thijssen zich in voor meer waardering (ook in salaris) en een betere positie van de onderwijzer. De onderwijzer diende maximale autonomie te hebben en niet bedreigd te worden door de bemoeizucht van schoolhoofden, schoolopzieners en generaliserende boekjes over onderwijs en opvoeding. Thijssen was een groot voorstander van klassikaal onderwijs: “Juist die gebonden vrijheid vind ik voor de jongens zo goed,” zegt zijn alter ego Staal in *De gelukkige klas*. Van het werk van spraakmakende hervormers uit zijn dagen (zoals Maria Montessori) moest hij niet veel hebben. Wat die als ‘vernieuwingen’ presenteerden – zoals meer aandacht voor de individualiteit van de leerling – bracht iedere goede onderwijzer zonder al die humbug allang in praktijk, meende Thijssen.

Reeds jarenlang staan er in de klassikale school vele leerkrachten, die het o zo goed weten – en er naar handelen – dat het ene kind lang het andere niet is, die hun leerlingen beoordelen naar hun individuele capaciteiten, die uit begaafden en middelmatigen en uit minder begaafden trachten te halen wat er uit te halen is en de kunst verstaan elk naar eigen kracht te laten werken aan ongeveer hetzelfde werk, terwijl toch deze verscheidenheid in tempo en resultaat een soort geheel, een gemeenschap wordt en blijft.

Veel van het goede, dat door de voorstanders van het nieuwe wordt verkondigd en gepropageerd is in de oude, klassikale school reeds lang, langzaam maar zeker, gegroeid ondanks haar klassikaliteit, misschien zelfs juist daardoor.

(Uit: *School en huis*, 22 maart 1939, blz. 457)

Streven naar beter onderwijs en een rechtvaardiger wereld, dat wilde Thijssen zeker. Maar met modieuze flauwekul moest je bij hem niet aankomen. En zeker niet met hoogdravend gemoraliseer. Het geestigst verwoordde hij die afkeer in zijn verhaal ‘Clubs’, in 1906 verschenen in *De Nieuwe School* en in 1929 herdrukt in zijn bundel ‘vrolijk proza’ *Egeltje*.

Ik had een nieuwe klas gekregen. Ieder begrijpt dat m’n voorganger een prul was geweest. Als je ’n nieuwe klas krijgt, is je voorganger altijd een prul geweest.

Maar de mijne, toen, was een zeer bijzonder prul geweest: hij had zich bezighouden met wat-ie ‘de zedelijke opvoeding’ noemde. Allemachtig, waar heeft de vent de tijd vandaan gehaald om er zó veel zedelijkheid in te krijgen bij de kinderen, dacht ik in ’t begin! Ze waren nou letterlijk zedelijk in alles.

De zedelijkheid van de klas demonstreerde zich op twee wijzen: uiterlijk en innerlijk.

Innerlijk: doordat de kinderen zó stom waren, voor een hoogste klas.

Uiterlijk: door de clubjes.

Er was een club geheelonthouders in de klas. Ze vergaderden, elke zondagavond, en hadden dan een spreker; ze droegen blauwe knoepjes en dronken volstrekt geen jenever. Men moet inzien wat dat betekent: er kwam geen druppel jenever over die kinderlippen. De club heette: Het Zaadje; alle leden hadden een gelofte afgelegd.

Dan was er een club tegen dierenmishandeling, genaamd: De Jonge Propagandistjes; de leden droegen blauwe kruisjes en mishandelden nooit dieren; ze lazen een blaadje; ze vergaderden maandags en hielden zondags propagandatochten langs de Amstelveenseweg, als daar gehengeld werd: maar er werd meestal niet gehengeld.

Vervolgens was er een anti-rookclub. De leden mochten nooit roken; een insigne was in aanbouw.

Er was ook een Club der Kuisheid; alle leden wisten uit hun hoofd de definitie van wat kuisheid was op te zeggen en hadden een gelofte afgelegd om altijd rein te zijn in woorden, gedachten en gebaren; de voornaamste werkzaamheid der leden bestond, behalve dan het opzeggen der definitie, in het uitvegen van vieze woorden op schuttingen.

En nog andere clubs waren er; ik zal ze alleen maar even opnoemen:

De Kinder-vegetariërsbond.

De Jonge Spiritist.

De club Vrede (vochten nooit).

De Bond der Ouderminnaars (beoefenden de kindertiefde om de strijd der op-eenvolgende geslachten te temperen).

Van deze clubs waren alle kinderen der klas lid; in m’n kast vond ik alle statuten, ledenlijsten enzovoort, enzovoort en de tweede dag werd ik benoemd tot erevoorzitter van al de verenigingen. Ik vond al die zedelijkheid heel aardig in ’t begin, maar ondervond al gauw dat het lastig was; de kinderen hadden een manie voor clubs gekregen:

Als ik bij een leesles sprak over het vaderland, dan richtten de kinderen gauw een weerbaarheidscorpsje op; een gewoon versje gaf de stoot tot het oprichten van de Kinderwintervereniging voor de Musen; een waarschuwing van me voor de tram deed de Bond tegen Spelen tussen de Tramrails ontstaan.

Ik dorst na een week in die klas m’n mond niet meer open te doen en toen ontstond het Genootschap der Zwijgers. De leden mochten nooit anders spreken dan in een club of in de klas!

Met dat al werd wat je de stommiteit van ’n klas noemt elke dag groter. Rekenen konden de schapen niet, of ik moest er contributie, ledenlijsten, stemmen en

statistiek bij halen; taal – het enige dat ze deden, was opstellen over braafheid in allerlei soorten maken.

Ik voelde dat én de klas én ik gek zouden worden als ’t zo doorging, en op een middag kwam het tot een uitbarsting.

Een van de jongens kwam me op temerige toon vertellen dat er nu een Algemene Anti-Genot-Bond was opgericht en overhandigde me de statuten.

Eér ik het wist, had ik hem een oorvijs gegeven en in z’n bank getrapt. De voorzitters van Vrede en Dierenmishandeling protesteerden, maar ik stoorde me d’r niet aan en hield een speech, m’n woorden hier en daar illustrerend met een kleine kastijding van verschillende bestuursleden.

De volgende morgen kwam er een jongen naar me toe met de statuten van een nieuwe vereniging. Ik wou hem aanvliegen, maar hij zei haastig: “Bond tégen ’t Clubwezen.”

Ik bedaarde, maar zuchtte: “Wéér een club, toch.”

Doch ik keek de statuten in. Art. 1: Verboden om lid van een andere vereniging te zijn.

Ik glimlachte zéér gelukkig.

“Wie zijn er lid?”

“Allemaal.”

En nu pruimen en roken de jongens en ze zijn doorlopend dronken en ze sarren de dieren en eten worst en maken onreine gebaren.

Maar in een gekkenhuis komen ze vooreerst nog niet!

DE VAKBONDSMAN

In 1915 werd Thijssen, naast zijn onderwijzersbaan, mederedacteur van *De Bode*, het blad van de Bond van Nederlandsche Onderwijzers. In 1921 trad hij in dienst van die bond en verliet hij het onderwijs. Zijn belangrijkste bondstaak was het redige-

ren van de bondsorganen: het ledenblad *De Bode en School en Huis*, een blad bestemd voor ouders van leerlingen, om hen meer te betrekken bij het werk van de onderwijzers en de onderwijzersbond. Van 1930 tot 1933 was Thijssen bondssecretaris; naast de wisselende voorzitters was hij de meest beeldbepalende bestuurder van de Bond van Nederlandsche Onderwijzers. Op initiatief van Thijssen en anderen sloot deze bond zich in 1924 aan bij het NVV (Nederlands Verbond van Vakverenigingen), voorloper van de FNV. Op 21 oktober 1926 mocht hij op het grote NVV-congres in Utrecht het debat over het onderwijsbeleid van de vakcentrale inleiden. Zijn rede, *De moderne arbeidersbeweging en het volksonderwijs*, werd als brochure uitgegeven, en begon zo:

Kameraden, ik mag wel beginnen met m'n verontschuldiging te maken voor de verregaande eenvoud van m'n eerste stelling: 'De organisatie van het onderwijs moet er op berekend zijn elk kind op te leiden voor die plaats in de maatschappij welke past bij zijn aard, neigingen en capaciteiten.' Er is aan die stelling niet veel te bewijzen, ze spreekt voor zichzelf. Ze betekent eenvoudig: de maatschappij moet zich voorzien van een onderwijsstelsel dat de rechte man op de rechte plaats brengt. En wie zou daar tegen kunnen zijn?

Het is een kenmerk onzer maatschappij dat steeds meer voor verschillende beroepen een speciale opleiding gewenst wordt. Uit al deze verschillende opleidingen nu moet voor het kind een keuze worden gedaan; en onze grondstelling zegt dat die keuze moet berusten op aard, neigingen en capaciteiten van het kind. Het mag niet voorkomen dat een kind voor de opleiding die zo gekozen zou worden de toegang versperd vindt doordat het niet opgeleid is voor die opleiding. Als een kind de lagere school verlaat en met z'n beroepsopleiding zal beginnen, dan moet het kind nog alle kanten uit kunnen die stromen met zijn aard en capaciteiten; door zijn lager onderwijs mag nog niet vooruitgelopen zijn op de beroepskeuze.

Iedere leerling kansen geven om zijn kwaliteiten te ontdekken, daar ging het om. En daar moest de onderwijzer hem bij helpen. Die meester moest daar dan wel de ruimte én verantwoordelijkheid voor krijgen, betoogde Thijssen in april 1926 op het Eerste Nederlandse Paedagogische Congres in Amsterdam:

Vrijheid van de onderwijzer betekent: volle verantwoordelijkheid voor zijn werk (...). En doordat de groei der school tot een maatschappelijke instelling de onderwijzer heeft gemaakt tot ambtenaar, is er eigenlijk niets wondertijks aan het verschijnsel, dat de roep om vrijheid voor de onderwijzer door velen verstaan werd als iets onzinnigs, in ieder geval iets ondoordachts; kan men zich groter tegenstrijdig-

heid denken dan een ambtenaar (...) die vrij is?

De enige manier om van de onderwijzer 'het juiste handelen' te verkrijgen, is hem te laten handelen naar eigen geweten, naar eigen inzicht, naar eigen kennis, naar eigen aard; de enige goede vak-tucht voor de onderwijzer is zelftucht.

Indien wij erin slagen, ons de onderwijzer als een zelfstandig werker te denken, dan kunnen wij ons ook wel denken de schoolopziener van dezelfde levensstijl; de schoolopziener die de vrijheid begrijpt, en zelf de vrijheid heeft. Deze schoolopziener zal weten dat hij slechts heeft te controleren, of de onderwijzer eigen geweten gehoorzaamt, en door de uiterlijkheden heen in de diepte weten te zien als hij 'controleert'...

De onderwijzer maken tot een zelfstandig, van binnen-uit geregeerd werker, dat vereist een geheel ander zich instellen op het leven. Een instellen waarvoor nodig is: zekere durf, zeker vertrouwen, zeker geloof, dat de beste tucht de zelftucht is; dat men altijd en overal het meest bereikt door een beroep te doen op het hoogste in de mens...

DE POLITICUS

In 1933 werd Theo Thijssen Tweede-Kamerlid voor de SDAP, de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij, in 1935 bovendien gemeenteraadslid voor die partij in Amsterdam. Hij hield zich er vooral bezig met onderwijsvraagstukken. In crisistijd frustrerend werk, zo blijkt uit een interview met Thijssen in dagblad *Het Volk* van 14 juni 1939, twee dagen vóór zijn zestigste verjaardag:

De reus met de blonde Brinio-snor, die alleen wat verkleurd is, omdat derzelve drager de godslieve dag zware sigaren rookt, wordt zestig.*

Theo Thijssen zit aan zijn bureau vol Raad- en Kamerstukken. De schrijfmachine staat er bedrukt en zielig tussen.

"Is dat een symbool?" vraag ik. "Raakte de machine, waarop Kees en Het grijze kind zijn getikt, in het gedrang door al die officiële paperassen?"

En de vakbondsbestuurder-volksvertegenwoordiger-auteur Th. J. Thijssen zucht uit volle borst:

"Ach man hou op! Ik wou, dat ik niks te doen had – dan kon ik ten minste aan het werk gaan. In geen jaren heb ik een letter op papier gezet. Je komt er niet toe,

* De Romeinse geschiedschrijver Tacitus verhaalt van de opstand tegen het Romeinse gezag die in 69 na Chr. in onze contreien werd ondernomen door een verbond van Friezen, Kaninefaten en Batavieren. De Batavier Julius Civilis coördineerde de opstand. De voorman van de Kaninefaten was Brinio of Brinno. De oude Germanen worden vaak afgebeeld met een ruige, borstelige snor, zoals Thijssen die ook had.

De klas heeft een eigen ziel

Bij de presentatie van de CPNB-uitgave van Thijssens *De gelukkige klas* sprak schrijver Jan Siebelink navolgende lofrede uit.

door JAN SIEBELINK

ER WAS EENS, in de jaren zeventig van de vorige eeuw, een minister van Onderwijs die ouders opriep om, wanneer het hun goed dacht, de klas van hun kinderen binnen te lopen. Nooit eerder had een minister van Onderwijs zo weinig van het onderwijs begrepen. Geen enkel besef had hij van het precaire evenwicht tussen leerkracht en klas. Juist dát subtiele spel is met groot inlevingsvermogen weergegeven in *De gelukkige klas*. Onlangs, bij het opruimen van mijn kamer, vond ik een schrift. 1947, vierde klas lagere school. Het papier was grauw, met hier en daar flinterfjes hakstro waarin je pen bleef haken. Op het verkleurde groene kaff stond een rijmpje:

*Wil over dit papier niet klagen,
Het wordt weer goed in beter' dagen.*

Die regels uit het naoorlogse, de geur die zich van de bladzijden losmaakte, de rijtjes werkwoordvervoegingen in de ovt, brachten een hele wereld boven. Ik herinnerde mij het uitdelen van de leesboekjes, het om beurten hardop lezen, de wandplaten met de brute 'Moord op Willem van Oranje' en de 'Walvisvaart'. En het heerlijke vertelurtje van de meester aan het einde van de week.

Thijssens roman heeft de vorm van een dagboek. Meester Staal, onderwijzer aan een lagere school in Amsterdam, noteert in een gevoelige, beeldende stijl de belevenissen met zijn klas. We maken twee opeenvolgende jaren van zijn onderwijzersleven mee. In het begin geeft hij les in de vierde, halverwege gaat meester met zijn kinderen mee naar de vijfde. Zo volgen wij de ontwikkelingsgang van leerkracht en leerlingen. En die leerlingen krijgen ieder een eigen gezicht: de praatzieke Sara Lam, het al ernstige vrouwtje Hillel, de bravourige Wim Vaes, de bescheiden Piet Stempel, de zielige Louis van Rijn en de braverik Fok Goosens, die de meester altijd na schooltijd helpt.

Ik geef Thijssen het woord: "Laat ik het voor mijzelf maar een flirt noemen (...). De klas is een stukje gemeenschap dat als individu optreedt. Telkens als een van de kinderen spreekt, geschiedt dat op een wijze waarin ik voel: jij spreekt namens het hele stel (...). En tegen wie spreek ik? Ook niet tegen een kind afzonderlijk, dat lijkt maar zo; ik spreek tegen de klas als geheel. De klas heeft een eigen ziel."

Ofwel: de klas is een gemeenschap, een kleine op zichzelf staande wereld die niets van allerlei indringers als bijvoorbeeld een inspecteur wil hebben. En binnen die kleine samenleving is er de heel specifieke onderwijssituatie: de meester die weet en de klas die nog niet weet. Opdat de kennisoverdracht gelukt, moet er van beide kanten aandacht zijn.

EEN TIJDJE GELEDEN maakte ik me weer eens erg kwaad. Een hoge ambtenaar op het ministerie beweerde: "De tijd is voorbij dat een leraar de deur van zijn lokaal achter zich sluit..." Volgde een lange boutade tegen het frontale lesgeven, het klassikale systeem. Ik dacht: wat zou het goed zijn als deze modieuze 'vernieuwer' het boek van Thijssen las, maar waarschijnlijk leest zo'n man alleen maar rapporten, van zijn eigen ministerie.

Niet dat alles ideaal gaat in de klas van meester Staal. Naast aandoenlijke en humoristische zijn er ook grimmige momenten. Overwerkt – Staal vertoont alle verschijnselen van de moderne burn-out – slaat hij een kind de klas uit. Hij ondergaat zijn daad als een diepe nederlaag. De tranen schieten je in de ogen als je leest hoe hij het met deze jongen weer goed maakt.

Absoluut hoogtepunt in de roman is de inrichting van de klassenbibliotheek. Meester en leerlingen maken samen een catalogus. Dan blijkt ook ineens de hebbelijkheid van meester Staal, een hebbelijkheid die hij tot principe heeft verheven. De kinderen horen niet alleen de titel van een boek te kennen, ze moeten ook weten wie de schrijver is. Ten slotte heeft iedereen een boek en lezen we: "Was het verbeelding van me dat m'n klas 'n ietsje verwaander dan anders wegstapte, met de gewichtige bibliotheekboeken gewichtig ingepakt onder de arm?"

De gelukkige klas is een springlevend en kostelijk boek. Het is een krachtig pleidooi voor de magie tussen een leerkracht en zijn klas, voor die bijzondere gemeenschap waar veel nuttige kennis wordt opgedaan en waar op natuurlijke wijze wordt geleerd om met elkaar te leven.

m'n kop staat er niet naar. Ik ben hoofdbestuurder van de Bond van Nederlandse Onderwijzers, waarvoor ik al vier en twintig jaar De Bode redigeer. Het begrip 'vrije zaterdag' ken ik alleen uit de beschrijving door anderen. In de Kamer behandel ik de onderwijszaken, in de Amsterdamse raad dito. Dat neemt je volkomen in beslag en als je daar nu maar plezier en voldoening in vond, zou 't niet zo erg wezen. Maar sinds 1923 doe ik niet anders dan vechten tegen de achteruitgang van het onderwijs en nog nooit is het zo bedrevend slecht met de school gesteld geweest als nu. Prettige omstandigheden om je zestigste verjaardag in te 'vieren'. Foei...! Nee, neem nou zo'n sigaar uit de zuurtjesfles, die is droger dan uit 't kistje...

"Nou ik tegen de zestig loop, kijk ik wel eens terug. Ik denk aan de twaalf en een half jaar dat ik met Bol samen De Nieuwe School redigeerde. Een prachtige tijd van vechten voor vernieuwing. Wat hebben we er op los getimmerd! En wat waren we optimistisch overtuigd, dat onze idealen gauw in vervulling zouden gaan.

"Maar in 1923 begon Colijn te bezuinigen. Natuurlijk het eerst op onderwijs en ambtenarsalarissen. Dat gaat het makkelijkst. Steeds verder is de afbraak gegaan en nu hebben we propvolle klassen, vijfduizend werkloze acte-bezitters, een opleiding die zienderogen achteruit gaat.

"Maar zonder enige beduchtheid verlaat ik straks het hoofdbestuur. Er zijn jongeren genoeg om die plaats voortreffelijk te bezetten. Dan krijg ik ook weer eens een vrije zaterdag, iets wat me in geen mensenheugenis gebeurd is... Al heb ik de Kamer en de raad nog. Daar zit ik overigens met plezier. 'K verveel me er nooit, ook al zijn er onderwerpen in bespreking, waar ik als onderwijsman niets mee te maken heb. 't Is me werkelijk een genoegen om al die medeleden op m'n gemak te bestuderen. Dat komt allemaal wel eens terecht, als ik weer tot schrijven kom."

In de Amsterdamse gemeenteraad ging het meer om heel alledaags leed dicht bij huis:

Voorstel No. 756. Verstreking van schoeisel aan schoolkinderen.

AMSTERDAM, 25 november 1937.

Aan den Gemeenteraad.

De ondergetekenden hebben de eer, het volgende voor te stellen:

De Raad,

van oordeel, dat de verstreking van klompen aan kinderen, welke door gebrek aan schoeisel de school niet geregeld kunnen bezoeken, onvoldoende is gebleken om te dezer stede een goede uitvoering van de Leerplichtwet te verzekeren, nodigt Burgemeester en Wethouders uit, de verstreking van klompen, waar nodig, te vervangen door verstreking van schoenen.

De leden van den Gemeenteraad,

THIJSSSEN

B. DE VRIES

J.W. MATTHIJSEN

In zijn toelichting hierop in de vergadering van 30 november 1937 verwoordde Thijsen welsprekend het hem zo vertrouwde kinder(kleding)leed dat hij al literair had vormgegeven in *Kees de jongen, School-land, De gelukkige klas* en vooral *Het taaie ongerief*.

Tot slot nog een enkel woord over de klompenkwestie. Van een Amsterdammer kan men met grote stelligheid zeggen dat hij geen klompen draagt. Alleen een deel der landelijke bevolking maakt hierop wellicht een uitzondering. Men krijgt de kinderen niet met klompen naar school en het gevolg hiervan is, dat, wanneer er in een klas een kind op klompen verschijnt, het daarmee 'getekend' wordt. Dat betekent een uitbazuinen tegenover de gehele wereld: dit kind draagt schoeisel dat zijn vader en moeder niet betalen kunnen en dat het krijgt van de gemeente! Dit is in de twintigste eeuw voor het kind een meedogenloze pijniging. De verstreking van schoeisel geschiedt niet uit medelijden, maar omdat de Leerplichtwet de gelegenheid daartoe heeft geschapen, ten einde een geregeld schoolbezoek te bevorderen. In Amsterdam echter kunnen klompen onmogelijk een middel zijn om geregeld schoolbezoek te bevorderen. Men verstrekt uitsluitend klompen, om den post 'schoeisel' zo laag mogelijk te houden.

ECHTGENOOT EN VADER

In 1906 trouwde Theo Thijssen met de voormalige handwerkonderwijzeres Jo Zeegerman, een vroegere collega. In 1908 baarde zij hun eerste kind, Theo jr. Jo Zeegerman overleed een half jaar later aan een longontsteking. In 1909 hertrouwde Thijssen met Geertje Dade, eveneens handwerkonderwijzeres en collega van zijn eerste vrouw. Uit dit huwelijk werden nog drie kinderen geboren: Joop, Henk en Geertje. Van het huiselijk leven genoot hij en mede daarom was hij (ongebruikelijk voor een onderwijzer) fel gekant tegen huiswerk; daarover hield hij in november 1938 een causerie op de VARA-radio.

Ik ben misschien wat ouderwets, maar ik geloof heilig aan de prachtige invloed van de huiskamer op het hele verdere leven van een menskind. Sterker nog, ik ken geen ergere misdaad tegenover het kind, dan het dat stralende schijnsel van de heerlijke huiskamer niet mee te geven op zijn levenspad.

Het is gelukkig de normale gave van iedere doodgewone moeder – en god zij dank, ook van menige vrouw, die de moeder vervangt, – het gezin, dat is: de huiskamer, te maken tot veilige, rustige plaats, waar het kind – en dan denk ik ook wel aan het kind van 18 jaar – de veiligste pantsering ontvangt tegen de kwade kansen van het leven. Er is vaak beweerd, dat het de goede scholen zijn, waardoor we lege gevangnissen bereiken; gruwelijke overschatting van de intellectuele opvoeding. De goede huiskamers van de

goede huisvrouwen zijn het, die de gevangnissen leeg zullen moeten houden.

En o, gruwel, wat is nu het pijnlijke drama, dat in ontelbare gezinnen bijna elke avond opgevoerd wordt? Dat de moeder haar kinderen uit de huiskamer verjaagt, om ze op een apart kamertje aan hun huiswerk te zetten; of, de heilige huiskamer vernedert tot een soort na-maak-schooltje.

Huiswerk is principieel verkeerd, want het is de aanvulling van een verkeerdwerkende school. De methode van het leren is: doen, doen, doen. En als de school dat doen, doen, doen verplaatst naar het gezin, dan is dat een bewijs, dat ze zelf te weinig werk maakt van dat doen, doen, doen.

DE JONGEN

In al zijn overige rollen bleef Thijssen ook steeds die schoenmakerszoon uit de Jordaan – zo herkenbaar in zijn meesterwerk *Kees de jongen* (1923). Het gaat over het leven van een twaalfjarige jongen uit de Amsterdamse Jordaan, Kees Bakels, die de alledaagse werkelijkheid met een grote fantasie en verbeelding te lijf gaat. Terwijl de neergang van het gezin waarin hij opgroeit zich doorzet, is er steeds minder waarin Kees zich van anderen kan onderscheiden, terwijl die drang tot onderscheiding steeds sterker wordt door de aanwezigheid in de klas van de mooie Rosa Overbeek. Zijn vader, een schoenmaker, overlijdt, zijn moeder kan het niet bolwerken, Kees besluit zelf het beschermde en besloten milieu van de school te verlaten en te gaan werken, maar kan ook 's avonds doorleren.

In een brief aan Henk van Laar, voorman van de Arbeiders Jeugd Centrale en radiospreker bij de Vereniging van Arbeiders Radio Amateurs (VARA), legde Thijssen in 1937 de bedoeling van zijn boek uit:

(...) een stuk jongenspsychologie te geven; niet één speciaal eigenaardig, interessant jochie, maar iets algemeen. Natuurlijk echter een jongen bedacht die zeer duidelijk vertoonde, wat iedere jongen, zij 't ook niet zo erg, heeft. Fors, sterk, geconcentreerd willen tekenen: de macht, de rol van de fantasie... Er moest een uiterlijke geschiedenis zijn: bij 't vertellen daarvan de gelegenheid, Kees' gedachten te geven. Die uiterlijke geschiedenis: achteruitgang van een gezin. Vader schoenmaker – tbc-lijder, sterft. Moeder met kinderen verder – kamerverhuur, werk voor confectie-fabriek (boezelaars), agentuur in verpakte thee. Zit ook in: stukje maatschappelijke geschiedenis: ondergang kleine middenstand tot proletariërsbestaan. Dit aflopende lijn. Daar tegen in een oplopende lijn: Kees' zelfvertrouwen en machtsgevoel; met behulp van z'n fantasie weet hij steeds over de ellender werkelijkheid heen te komen, en aan het eind van het boek is hij niet geslagen en wanhopig, maar begint het leven vol moed.

Van die 'moed' getuigt het slot van het boek, waarin Kees – met een hart vol weemoed nu hij de veilige wereld van 'het school' gaat verlaten – Rosa over zijn zelfstandig genomen besluit informeert (en we herinneren ons dat het boek begint met de vraag hoe het toch mogelijk was dat veel mensen Kees Bakels, zo'n belangrijke jongen toch, 'iemand die óók niet iedereen was', niet hebben gekend).

Ze bleef staan, hield zijn hand vast, kwam nog wat dichterbij.

"Ik zag het wel."

Hij wendde zijn hoofd af en keek de gracht langs zonder veel te zien. Ze fluis-terde:

"Je zat zo verdrietig. Je zat een beetje te huilen."

"Niet waar," probeerde hij te zeggen en heftig stond hij te stikken, weg te stikken al de onbegrepen weemoed waar hij heel de middag al tegen gevochten had en die nu weer opkwam door háár zachte woorden, waar hij niet eens kwaad meer om worden kon.

"Fijnerd, lieverd!" hoorde hij haar zeggen en hij voelde haar ene arm om zijn hals en haar lippen op zijn wang, vlak naast zijn mond hem kussend, twee, drie keer.

"Pas op, val niet," zei hij dwaas en haar omvattend, zonder dat hij het wist. Huilde zij ook? Ze duwde, hij liet los en ze vluchtte weg zonder omkijken.

Kees keek haar na tot hij haar de Reestraat zag inhollen, aldoor nog zonder omkijken. Hij snikte hardop, maar hij knikte haar toch lachend toe, alsof ze wél omgekeken had en zijn gezicht uit de verte nog had kunnen zien.

Toen draaide hij zich om en begon naar huis te lopen.

Eerst langzaam en sufferig.

Maar weldra was het hem alsof hij muziek hoorde. Blijde, schallende muziek, een juichende mars was het die in hem klonk; en hij kwam stevig in de maat te lopen. En op de stille donkere gracht liep hij als een aanvoerder aan het hoofd van een overwinnend leger, trots en zeker en gelukkig, de daverende muziek in zijn hoofd.

En de mensen die hem voorbijgingen, wisten niet dat daar een jongen ging, die alles zou kunnen, nu hij eenmaal begonnen was; dachten dat het maar zo'n gewone jongen was, een jongen nog zonder geschiedenis, een jongen die daar zomaar liep...

In het Theo Thijssen Museum in Amsterdam (Eerste Leliedwaarsstraat 16, geopend van donderdag t/m zondag van 12.00 tot 17.00 uur) is tot en met 2 maart volgend jaar de tentoonstelling 'De gelukkige klas. Theo Thijssen en het onderwijs' te bezichtigen.